

Bilo je nekoč na BALKANU

Pogovor z Borisom Mitićem

GREGOR BAUMAN

Vročje popoldne pred kinom Bauer na festivalu v Motovunu. Množica se gnete pred vrati že zjutraj razprodane projekcije satirične dokumentarne pravljice *Nasvidenje, kako ste?* (Doviđenja, kako ste?) srbskega ustvarjalnega samodržca Borisa Mitića. Dovolj je pogled v programsko knjižico: režija, scenarij, direktor fotografije in producent Boris Mitić; da pa mu ne bi očitali absolutistične drže, je montažo prepustil »pritepencu« Aleksandru Uhrinu. Vendar je Boris pokazal karakter. Ko smo se lastniki kart posedli, je takoj diverzantsko v dvorano prešvercal še toliko gledalcev, kolikor je dopuščal njen volumen. Film je, sodeč po odzivu ter pisanju Jutranjega lista, publiko najbolj prepričal. Zgodba o junaku našega časa, ki je pripravljen umreti za tisto, v kar verjame, a ne verjame v nič več, je grenka komedija iz balkanskega kotla, kjer je mogoče vse. Rezultat 50.000 prevoženih kilometrov po »vukojebinah« je iskren prikaz sveta, ki je pred nami izginil v zadnjih kadrih Šijanovih Maratoncev. 58-minutna »off road« vožnja po Balkanu, kakršne ne najdete v turističnih aranžmajih.

Teško se je znebiti občutka, da ste film »posneli«, še preden ste vzeli kamero v roke ...

Ko sem po *Lepi Dijani* (2003) zaključil svoj drugi film *UNMIK Titanik* (2004), sem spoznal, da se lahko ukvarjam samo s snemanjem dokumentarnih filmov, izzivov je dovolj. Pred tem sem pisal za številne medije, vendar mi delo novinarja ni odgovarjalo; navdušila me je svoboda dokumentarnega

filmskega jezika. Iskal sem nekaj, kar bi me navdihovalo, od česar bi lahko hkrati živel in se spominjal. Ugotovil sem, da so danes edini preživeli ideologi aforisti. Uspeva jim natančno in nepretenciozno povedati veliko z malo besedami. Človeku postane ob njihovih komentarjih lažje, z njihovo pomočjo se mu uspe dvigniti nad problem. Dolgo sem prebiral aforizme in jih zbiral. Prišel sem na idejo, da jih zlepi v film, zabava je prerasla v izziv. Ta film sem razvijal štiri leta.

Lahko na podlagi filma *Nasvidenje, kako ste?* govorimo o neki novi, gverilski obliki srbskega dokumentarnega filma?

Sem posebnost v srbski kinematografiji. Vse delam sam. Nimam filmske šole, nisem vezan na institucije, ki bi mi pomagale (ali me ovirale) na takšen in drugačen način. Vendar se veliko skriva pod površino: od vedno nepredvidljivega spleta okoliščin, potrebnega znanja, raznih karakternih potez do »multitaskinga«. Vse to mora imeti ustvarjalec-samodržec (poleg intelektualnega izziva) pred seboj. Takšna drža ima svoje prednosti in slabosti. Meni se je izplačalo. Dobil sem podporo Filmskega sklada Srbije in mesta Beograda. Do danes mi je film uspelo prodati v Nemčijo, Francijo, Madžarsko, BiH, Skandinavijo, Baltske države in na Hrvaško. Tudi na TVS se je pojavilo zanimanje za odkup.

Na domačem terenu ste torej dobili institucionalno podporo. Kakšni pa so bili odzivi »plebejcev«?

Do danes je bil film v Srbiji prikazan samo enkrat. Prijatelj, ki je na lastne stroške ustanovil festival dokumentarnega filma, me je prosil, če si lahko premierno »sposodi« film. Sicer je film eksotičen celo za srbske pojme. Vsakdo se lahko v njem prepozna, zato ni čudno, da ljudem zastaja cmok v grlu. Razlika med nami in vami je samo ta, da imamo mi cmok nekoliko bolj globoko; gre za našo zgodbo, četudi velja za univerzalno.

Ob osnovni naraciji se vaša zgodba prepleta z živopisnimi lokacijskimi elementi, kjer prostor (situacija) na platnu postane povsem enakovreden glasu iz *offa*.

Ko sem se odločil, da ne bom delal intervjujev z aforisti, sem moral prazen prostor zapolniti z ustreznimi kadri – imenujem

jih satirični dokumentarni kadri. Hvala bogu je takšnih kadrov in situacij, za razliko od »urejenejših« držav, pri nas veliko. Bral in seciral sem več kot 2500 on-line reportaž ter brskal po arhivih; nekaj situacij sem poznal že sam. Vse te teme sem zbral po klicnih številkah ter se odpravil na teren. Potovanje je potekalo brez pravila, po stranskih cestah. Hkrati sem kontaktiral tudi lokalne znance in medije, ki so mi bili v veliko pomoč. Večji del kadrov sem načrtno poiskal, najboljši pa so tisti, na katere sem naletel slučajno.

Scenarij ste torej prilagajali sproti?

Vsi vemo, kje v domačem okolju lahko najdemo zanimive motive. Tudi pri vas jih je zagotovo nekaj, ki bi jih lahko zabeležili. Pri nas so to razne vaške veselice, kjer se vedno dogaja "stvašta," da o pokopališčih niti ne govorim. To so prave "ludnice". V Srbiji imamo nekaj pokrajin, kamor noga tujega človeka zaide bolj redko. Domačini ustvarijo svoj svet, ki nima nič skupnega z okolico. Potrebno je le poiskati te kraje in njihove navade dokumentirati.

Svet lokalnega in univerzalnega se prepletata tudi z nekaterimi subtilnimi popkulturnimi referencami na globalni ravni (Velvet Underground, Ko jagenjčki obmolkejo, Švarci ...)

Živimo v 21. stoletju, kjer se je težko izogniti različnim popkulturnim dovtipom v vsakdanjem življenju. Nevede postanemo del njih, mnogih niti ne opazimo, saj so vsem dostopni. Tudi ti aforizmi bi lahko postali del popkulture, če ne bi bili tako streznjujoči.

Ravno element »treznosti« je mogoče tisti, ki komične trenutke nadgradi s tragičnim in narobe. Če satiro postavimo na stran, ima film tudi nekaj žalostnih motivov.

Pomembno je, kaj je definicija satire. Tragiko prepletam z vizijo humorja, neko vrsto vzvišenega komentarja v smislu nisem neranjiv, zato bom neuničljiv. Med komičnim in tragičnim je zelo tanka linija. Vsaka tragedija človeka odpelje v različne dimenzije: nekoga zlomi, drugega okrepi, tretji postane čustveno nedostopen. Naša tragedija je nekako srednje velika. Aforizmi usmerjajo reakcijo publike v tisto smer, za katero menim, da je prava: ne v brezčutnost, ne v depresijo, ne v eskapizem, niti v flegmatičnost, temveč v pravo sorazmerje vseh naštetih stanj. Govorim o zdravem prepletanju žalosti in humorja.

Kaj je nastalo prej: kadri ali besede?

Film je nastajal spontano. Preverjal sem, kako naj bi vsa stvar funkcionirala v tehničnem smislu. Najprej je nastalo besedilo, vendar sem istočasno že zbral prve kadre. Ko sem stopil v montažno sobo, sem imel zaključeno besedilo in ogromno kadrov. Povezal sem naracijo s sliko, vmes pa skočil še na teren, da bi poiskal kakšen kader, ki bi čim bolj ilustriral izbrano

besedo. V tem primeru sem točno vedel, kaj iščem. V osnovi sem iskal originalne, redko videne kadre z veliko humorja, s paradoksi in s simboliko.

Prepletli ste tudi arhivski in avtorski material. Kolikšen je delež enega in drugega?

Film je sestavljen iz 483 kadrov, od tega 78 % mojega materiala (366) in 22 % (117) iz arhiva.

Četudi se bo gledalcem izven Balkana pripoved najbrž zdela bolj v domeni »saj ni res, pa je,« pri nekaterih kadrih tudi Zahod ne more ostati ravnodušen ...

Vse to so elokventni posnetki, ki jemljejo univerzalne simbole ter jih vračajo v prostor, kjer si zaslužijo pravo mesto. Tako kot primer vaške gostilne, kjer je nekdo na stranskem oknu prilepil nalepki coca-cole in pepsi cole eno poleg druge. To je najlepši odgovor na bitko za viden prostor v medijih. Lastniku gostilne je vseeno. Vprašanje se zato glasi: komu se ljudje z Zahoda smeji? V svojem bistvu je film subverziven. Če bi jaz živel na Zahodu, bi me film zelo prizadel.

Boris Mitić bo v Sloveniji na povabilo festivala DokMa (2. - 8.11. v Mariboru) predstavljal svoj novi film *Nasvidenje, kako ste?* v okviru preddogodkov festivala 5. in 6. oktobra, film pa bo na festivalu predstavljen 6. novembra.